

## KRONIKA / CHRONICLE

### Odešel člověk, jenž se hrdě hlásil k Pražákům

Nekrolog za Viléma Plačka nemohu otevřít jinak, než vzpomínkou na své první poněkud zvláštní setkání s ním. Dne 20. června 1966 jsem na základě konkurzu nastupovala jako odborná pracovnice do Slezského ústavu (dále též SÚO) ČSAV v Opavě. Marně jsem ovšem na jeho ředitelství hledala někoho, kdo by mi nástup potvrdil. Ukázalo se, že vedení je na nějaké poradě mimo ústav a celé osazenstvo se mi jevilo (přesto, že ještě neminulo poledne) v poněkud povznesené náladě. Kočky nebyly doma, myši měly pré! Důvodem byl příchod na svět Radima, syna pracovníka ústavu Viléma Plačka, který se samozřejmě musel náležitě zapít! Byla to skvělá příležitost, jak co nejrychleji zapadnout do kolektivu, v němž mně šťastný otec hned napoprvé zaujal svou odbornou erudicí. A na to skvělé uvítání jsem nikdy nezapomněla...

Vilém Plaček se narodil 10. března 1928 v Hlučíně-Rovninách do hornické rodiny. Jeho útlé mládí poznamenala druhá světová válka. Od roku 1939 dojížděl do německé Hauptschule v Ostravě-Vítkovicích, poté byl zaměstnán jako dělník v Holuschově strojírenském závodě na válečnou výrobu v Dolním Benešově. Od roku 1944 byl nasazen jako mladistvý do pracovních oddílů na zákopové práce přímo na frontě, kde jej podle jeho přesvědčení ochraňoval jeho osobní „anděl strážce“. Z „lágru“ jej nakonec vyhodili, šel pak pěšky od Řezna až na české území, kde se mu podařilo nastoupit do dobytčáku a přes Prahu dojet domů. Po válce si rychle obnovil znalosti češtiny a vystudoval v Opavě obchodní akademii. Poté se přihlásil na právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Záhy však přesedlal na fakultu filozofickou, na níž v roce 1955 absolvoval historii spolu s filozofií. Už v té době se začal hlouběji zabývat historickými výzkumy, ale z rodinných důvodů se vrátil na Hlučínsko. Nejdříve se zapojil ve svém rodišti do veřejného života, v letech 1959–1962 působil jako ředitel tehdejší jedenáctileté střední školy (dnes gymnázium) v Hlučíně. V roce 1955 se oženil s výtvarnicí Dagmarou, z manželství vzešla dcera Dana, ale po sedmi letech došlo k rozvodu. Zájem o historii jej v roce 1962 zavedl do Slezského ústavu ČSAV (dnes AV ČR) v Opavě, kde zahájil svou badatelskou dráhu. Při studiu regionálních pramenů poznal také svoji druhou manželku Magdu, opavskou archivářku, s níž uzavřel sňatek v září 1965. Kromě již zmíněného syna Radima začali manželé vychovávat také dceru Violu z Magdina prvního manželství, kterou Vilém záhy adoptoval.

Tehdejší zaměření Slezského ústavu na dějiny ostravské průmyslové oblasti poněkud limitovalo jeho první odborné výstupy, stále výrazněji se však orientoval na problematiku národnostního vývoje a nacistické okupační politiky v regionu. V době mého popsaného příchodu do SÚO se zamýšlel nad řadou metodických problémů svého výzkumu, podílel se na přípravě konference o nacistické okupaci, na níž pozval pražského historika Josefa Tesaře, který zaujímal už v té době dost neortodoxní postoje k historii pomnichovské ČSR. Sám Vilém přednesl referát o situaci v příhraničních oblastech, postupně obsazených v letech 1938–1939 nacistickým Německem. Diskuse se týkala vymezení zabraných oblastí, právního statusu obsazených území, nových práv a povinností jejich obyvatel, problematiky tzv. Volkslisty na Těšínsku, ale také ekonomické a sociální situace obyvatelstva sledovaných regionů. Vilém se stal mým „guru“ zejména z hlediska metodického, jeho přístup byl pro mne významným inspiračním zdrojem mimo jiné vzhledem

ke skutečnosti, že jsem v té době začala koncipovat svoji kandidátskou (disertační) práci na téma Ostravská průmyslová oblast v letech nacistické okupace, k níž mi Vilém poskytl množství podnětů.

Od přelomu šedesátých a sedmdesátých let se už ovšem stahovala „politická mračna“ nad další odbornou kariérou pracovníků Slezského ústavu, pokud se odmítali kát za své postoje na jaře 1968. Po okupaci ČSSR si Vilém velmi dobře uvědomoval, že odmítnutí bude znamenat konec jejich odborné práce a publikování jejich výsledků. Dodnes si pamatují, jak mně přemlouval, abych se k celé situaci postavila střizlivěji, bez toho nadšení pro krátký pokus o obnovu demokratické, občanské společnosti. On sám díky svému apolitickému postoji a zřejmě i hlučínskému původu byl jmenován v roce 1970 ředitelem Slezského muzea (dále též SM, dnes zemského – SZM) v Opavě. V roce 1971 získal titul PhDr. na Univerzitě Palackého v Olomouci, 5. 12. 1974 obhájil na tehdejší Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně (dnes Masarykově) v Brně kandidátskou práci na téma Problém národních menšin v Československu se zvláštním zřetelem na situaci na Těšínsku a Hlučínsku.

Vilém mi po mém nuceném odchodu ze Slezského ústavu nabídl krátkodobou brigádu v muzeu, více pro mě ovšem učinit nemohl. Postavil se však razantně (přes opakovaný nesouhlas KNV a KV KSČ) za muzejní pracovníky, kteří se ocitli v hledáčku normalizačního režimu, a v muzeu je udržel. Na dalších patnáct let se naše styky značně zúžily, musím však říci, že se na rozdíl od mnoha jiných někdejších „přátel“ choval ke mně vždy velmi slušně. Kdykoliv jsme se potkali, živě se zajímal o mé osudy, dál se mnou vedl odborné debaty, ale radil mi také v běžných, každodenních situacích. Pokud vím, jako ředitel byl náročný jak ke svým podřízeným, tak i k sobě. Svou roli pojal jako obhajobu zájmů instituce, podporu a intenzifikaci všestranného rozvoje odborných a organizačních muzejních činností – je možno říci, že SM v té době značně přesahovalo rámec, jenž bychom předpokládali u instituce normalizačního období, a zařadilo se mezi přední muzejní pracoviště českých zemí.

V roce 1972 se Vilém stal dokonce jedním z kandidátů na ředitele pražského Národního muzea, nicméně tentokrát zasáhl ÚV KSČ, jehož pracovníkům vadil jeho hlučínský původ. Pokračoval tedy dál v náročné práci v čele SM, mimo jiné se zasloužil spolu se svojí ženou Magdou o obnovení regionálního časopisu *Vlastivědné listy* (vydávala je nově založená Vlastivědná společnost SM), do něž po léta pravidelně přispívali. V řadě svých článků publikovaných v muzejním historickém časopise a ve Slezském sborníku v té době také zúročoval výsledky svých regionálních bádání. Později jej zřejmě povinnosti ředitele významné historické muzejní instituce nutily omezovat základní výzkum, nicméně „exploze“ výsledků jeho bádání po roce 1990 svědčí o tom, že se Hlučínsku a Těšínsku věnoval i nadále a hlouběji do historie. V tom mu pomáhala i skutečnost, že jeho žena Magda působila jako vedoucí státního okresního archivu a zasloužila se o přednostní zpracovávání fondů, jež ke svému bádání potřeboval.

Bezprostředně po sametové revoluci byl Vilém penzionován, což ovšem rozhodně neomezilo jeho činorodost. Rozšířil ji výukou němčiny, kterou jako Hlučičan dokonale ovládal, vlastně byla jeho prvním „rodným“ jazykem. Téměř dva roky vedl více než deset kurzů na různých pracovištích, nakonec nastoupil jako řádný pedagog na někdejší Odborné učiliště služeb v Opavě. Své žáky vedl především k ovládnutí konverzace, jako metodik opět výrazně v tomto směru „předběhl dobu“. Záhy však opět plně propadl svému zájmu o historii Hlučínska, již mohl nyní sledovat díky zpřístupněným materiálům

v mnohem širším (a nejen historickém) kontextu. Naše cesty se opět sešly po mé rehabilitaci na počátku sedmdesátých let – a to do té míry, že jsem se s ním a Magdou sešla i v jejich bytě, když jsme společně připravovali spolu s archivářem Erichem Šefčíkem konferenci k 75. výročí připojení Hlučínska k ČSR. V některých pohledech jsme se sice poněkud rozcházel, ale diskuse probíhala velmi přátelsky, jako by ani nevězelo mezi námi těch více než patnáct let odlišných osudů. Konference sledovala dlouhodobý vývoj, Vilém se ve svém referátu zabýval zejména složitým kontextem historie Hlučínska od jeho připojení k Prusku v roce 1742 až do rozhodnutí mírové konference ve Versailles, jež je „věnovala“ nově vzniklé ČSR. Oba jsme se později podíleli (já daleko menším dílem) také na přípravě scénáře historické expozice Muzea Hlučínska (slavnostně bylo otevřeno v roce 2005) a na některých dalších akcích. Občas jsme se potkávali v Zemském archivu v Opavě, kde jsme oba pilně studovali.

Společná činnost manželů Plačkových se od poloviny devadesátých let soustředovala zejména na historii jednotlivých hlučínských obcí od jejich založení (resp. od pravěku) do 20. století (celkem vydali třináct těchto publikací), Magda se redakčně podílela i na dalších jeho samostatných studiích. On sám připravil k vydání rozsáhlou třísvazkovou sérii o dějinách Hlučínska až do roku 1945, již nazval stručně, ale příznačně *Prajzáci*, a řadu dalších studií. Zabýval se však také praktickými současnými otázkami, např. marnou snahou o vyřešení tzv. juterkového problému, spoluprací s německou Ackermann Gemeinde, která se začala po roce 1990 živě zajímat o život Hlučičanů, účasti na činnosti Svazu hlučínských starostů, jež jej vyznamenal plakétou Cypriána Lelka. Hlučínsko ztrácí ve svém „rodověrném Prajzákovi“ člověka, jenž mu zasvětil velkou část svého života a zasloužil se o to, že patří mezi nejlépe historicky zdokumentované regiony českých zemí. Pro mne představovaly jeho publikační výstupy významné obohacení znalostí o osudech hlučínského lidu, které pro mne zůstaly i jeho zásluhou podnětem k pochopení složitosti historického procesu.

**Nina Pavelčíková**

## **K 75. výročí vzniku Slezského ústavu v Opavě – ohlédnutí a výhled**

Když na počátku roku 1946 vznikl Slezský studijní ústav, nikdo z jeho zakladatelů patrně nepředvídal pozdější peripetie vývoje tohoto výzkumného pracoviště. Ústav, z počátku fungující na bázi spolku, byl roku 1948 pozemštěn a posléze postátněn, načež se roku 1958 stal součástí Československé akademie věd, tehdy již bez slůvka „studijní“ v názvu. Zdánlivý vzestup regionálního badatelského centra do prostředí celostátních výzkumných struktur se však paradoxně pojal s postupným oklešťováním odborného zaměření ústavu. Původní multioborový koncept byl postupem času opuštěn a ústav se stále více profiloval jako centrum pro výzkum moderních dějin a sociální problematiky. V období 60. – 80. let 20. století Slezský ústav, spolu se Společenskovědním ústavem v Košicích, dlouhodobě pařil k předním pracovištím v tehdejší Československu v oblasti výzkumu etnicity a kolektivních identit.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> K historii ústavu viz zejména syntézu Jiřího KNAPÍKA, *Slezský studijní ústav v Opavě 1945–1958: proměny vědeckého pracoviště v regionu*, Praha 2004; Dále též bilanční text Viktora FICKA, *Slezský ústav ČSAV v Opavě 1948–1968*, Ostrava 1969. Cenná svědectví přinášejí též memoáry Andělína GROBELNÉHO, *Vzpomínky*, Opava 2017, ed. Pavel Šopák a Jana ROHLA, *Vzpomínky na Slezský studijní ústav a Horní školu 1945–1954*, Opava 2020, ed. Ondřej Kolář.

Počátek 90. let pak přinesl začlenění ústavu pod Slezské muzeum v Opavě. Odborná profílace však v zásadě zůstala a ústav i v okleštěných personálních a finančních podmínkách nadále pokračoval ve svém odborném zaměření. Vedle tématu etnicity a národnostních menšin se náplní badatelské práce nově staly také dějiny politické perzekuce, vězeňství a retribučního soudnictví. Postupná generační obměna spolu s celkovými proměnami koncepce muzea však časem vedly k určité decentralizaci a disparátnosti badatelských aktivit a tím bohužel též k omezení tradičních vazeb se spolupracujícími institucemi.

V době, kdy si Slezský ústav připomíná významné jubileum, nelze zastírat, že někdejší pracoviště akademie věd je dnes toliko regionálním tělesem. Ostatně při polistopadovém kvantitativním rozvoji akademických a dalších výzkumných struktur byla někdejší vůdčí pozice ústavu v oblasti Slezska a severní Moravy neudržitelnou a multiplicitní. Označit Slezský ústav za pouhý dožívající relikv minulosti by však bylo předčasné. Zvláště když etnicky, kulturně a sociálně členitý region Slezska a severní Moravy, na jehož historii a současnost se ústav dlouhodobě zaměřuje, badatelům stále poskytuje řadu důležitých a dosud nezpracovaných témat.

Dodnes můžeme vidět zjevnou nevyváženost ve stavu výzkumu novějších dějin Těšínska a západního Slezska. Těšínsko tradičně lákalo české badatele z pohledu etnografického i folkloristického, po stabilizaci československo-polských diplomatických vztahů na přelomu 40. a 50. let 20. století bylo studium „těšínské otázky“ také politicky podporováno. V neposlední řadě mezi zakladatelskou generací Slezského studijního ústavu nacházíme řadu badatelů, osobně spjatých s tímto regionem. Oproti tomu bádání o západním Slezsku dosud vykazuje značné rezervy. Dosud nedošlo k ucelenějšímu zpracování poválečných migračních procesů a jejich demografických, hospodářských i kulturních dopadů ani k podrobnějším výzkumům kolektivní identity a paměti tamních obyvatel.

Zároveň při mapování a analyzování dějin Slezska a severní Moravy nacházíme značný prostor pro mezinárodní perspektivu, a to i mimo rámec tradičně zkoumaných česko-polsko-německých vztahů. Nedávné výzkumy potvrdily potenciál britských a amerických archivů pro zkoumání slezské reality po první světové válce,<sup>2</sup> analogicky se tak nabízí budoucí bádání o postoji „velmocí“ v přelomových letech 1918–1920, 1938–1939 a 1945–1947. Realizace tohoto úkolu je samozřejmě podmíněna prohlubováním mezinárodní spolupráce, jež aktuálně patří k prioritám ústavu.

Ovšem i kooperace ve středoevropském prostředí, kde se v posledních letech – mimo jiné díky podpoře programu Národní a kulturní identity a Visegrádských fondů – daří částečně navazovat na dřívější tradici ústavu, stále otvírá značný prostor pro komparativní studium interetnických a pohraničních regionů.

Podstatné výzkumné téma pak nadále představují také dějiny samotného Slezského ústavu a dalších výzkumných, vzdělávacích a paměťových institucí moravsko-slezského pomezí. I v této linii výzkumu se tak minulost ústavu symbolicky protíná s jeho budoucností.

**Ondřej Kolář**

<sup>2</sup> Srov. O. KOLÁŘ a kol., *Státní hranice a pohraniční regiony ve střední Evropě 1918–1989*, Opava 2021 (v tisku).